

جغرافیا و روابط انسانی، تابستان ۱۴۰۴، دوره ۸، شماره ۲، صص ۱۵۴-۱۳۵

تبیین مفهومی و فرایند مدل‌سازی اجرایی شهر بی مانع (نمونه موردی خمین)

مریم عبدوس

مدرس گروه معماری و شهرسازی، دانشکده هنر، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران

کارشناسی ارشد طراحی شهری دانشکده شهرسازی دانشگاه تهران

maryam.abdoos231@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۲۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۰۸

چکیده

بخشی از جمعیت جهان از نوعی معلولیت رنج می‌برند و تقریباً همه‌ی افراد، در یک دوره از زندگی خود ممکن است درجاتی از معلولیت جسمی و حرکتی را به دلیل آسیب‌های موقت استخوانی و ... تجربه کنند. بر همین اساس محیط‌های شهری باید به نیاز شهروندان به حضور و بهره‌مندی از زندگی شهری در دوره‌های معلولیت پاسخگو باشند. موضوعی که هرچند ضرورت آن بدیهی به نظر می‌رسد ولی به صورت اجرایی راهکارهای انجام آن در حوزه شهرسازی نیازمند تدقیق است. بدین منظور هدف از انجام این پژوهش مدل‌سازی اجرایی شهر بی مانع بود که با به‌کارگیری مانیتورینگ و مدلینگ فضای شهری بدون مانع به انجام رسیده است.

در این پژوهش عملیاتی، براساس متون تخصصی، اسناد قانونی داخلی و بین‌المللی شاخص‌های دسترس‌پذیری محیط استخراج شده‌اند و سپس با برداشت میدانی، خصوصیات کالبدی نقاط واقع در فضاهای عمومی شهر خمین برداشت و با ایجاد بانک داده‌های مکانی با کمک نرم‌افزارهای Office Excel، AutoCAD2018 و ArcMap10.5 و نهایتاً تحلیل وضعیت موانع و تبیین ساختار اصلی شهر صورت پذیرفته است و در نتیجه گیری پایانی روند راهبردی تشریح سیاست‌گذاری مکانی برای ایجاد شهر بدون مانع در شهر خمین تشریح شده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پایان نامه علمی

کلیدواژگان: شهر بدون مانع، معلولین جسمی-حرکتی، خمین

۱- طرح مسئله و تبیین ضرورت نظری و اجرایی

۱-۱- مقدمه

براساس آمار در دسترس ۱٪ جمعیت بالغ بر ۷ میلیارد نفری جهان را معلولان جسمی-حرکتی تشکیل می‌دهند؛ ۱۵ درصد جمعیت جهان (در حدود یک میلیارد نفر) از نوعی معلولیت رنج می‌برند و تقریباً همه‌ی افراد، در یک دوره از زندگی خود ممکن است درجاتی از معلولیت جسمی و حرکتی را به دلیل آسیب‌های موقت استخوانی و... تجربه کنند. در ایران، ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری برای افراد معلول جسمی-حرکتی، نخستین بار در سال ۱۳۶۸ به تصویب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران رسید که از سال ۱۳۷۸ ویرایش دوم آن در دستور کار قرار گرفت که شمول بیشتری بر انواع معلولیت در آن لحاظ شده است. این در حالی است که هنوز از نظر اجرایی، اقدامات پیوسته‌ای در گستره‌های شهری ایران انجام نگرفته است. با طراحی مناسب فضاهای شهری و مناسب‌سازی آن، می‌توان با معلولان در تعامل اجتماعی بود. رفع موانع در شهر، می‌تواند از اقدامات مهمی باشد که مشارکت هر چه بیشتر معلولان در فعالیت‌های اجتماعی و حضور در فضاهای شهری را برای آنان تضمین می‌کند. (سعیدینیا، ۱۳۸۳، ۸۳).

شهر خمین در استان مرکزی یکی از شهرهای واقع در بستر کوهپایه‌ای زاگرس به مانند بیشتر سکونتگاه‌های خودانگیخته با پستی و بلندی در موقعیت استقرار خود روبه‌روست و در اصلاحات طراحانه شهری رخ داده در آن کمتر به ملاحظه دسترس‌پذیری تمام نقاط شهری توجه شده است. کمبود عرض مفید در بسترهای پیاده‌روها به دلیل عرض کم شبکه دسترسی، اختلاف ارتفاع‌های نامجهز به رمپ و عدم برخورداری از تسهیلات هدایت معلولین در فضاهای شهری در نگاه اولیه در این شهر جلب نظر می‌کند.

۱-۲- ضرورت

به نظر می‌رسد نوع واکنش جوامع به بی‌دفاع‌ترین گروه‌های خود، نمایانگر بی‌بدیل نگاه آن جامعه به نوع "انسان" و از آن‌ره، تکریم یا تحقیر "انسانیت" است. بر همین اساس توجه به حضور حداکثری معلولان دارای اهمیت زیادی در تشریح و ارزیابی میزان "کیفیت عرصه همگانی" و در نظرگیری رخ دادن معلولیت‌های موقتی در طول زندگی همه‌ی انسان‌ها به عنوان بخشی غیر قابل انکار از زندگی شهری، مولفه‌ای مهم از "عقلانیت کاربردی" به تعبیر پوپری آن نزد مدیریت شهری این جوامع است. بر این اساس، ضرورت بهبود دسترسی بدون مانع به امکانات شهری از منظر انسانی‌تر شدن فضاهای شهری و بهبود کیفیت عرصه عمومی واضح به نظر می‌رسد.

۲- پرسش های اصلی پژوهش

براساس مبانی نظری موجود و ضوابط ملاک عمل روند عملیاتی دستیابی به شهرهای بدون مانع در شهری کوچک مقیاس چگونه قابل تشریح است؟

۳- روش پژوهش

پژوهش از نوع کاربردی و عملیاتی بوده است. براساس متون تخصصی، اسناد قانونی داخلی و بین المللی شاخص های دسترس پذیری محیط استخراج شده اند و سپس با استفاده از روش برداشت میدانی، نسبت به برداشت خصوصیات کالبدی در سطح شهر اقدام شده و با کمک نرم افزارهای استخراج و ایجاد بانک داده های مکانی از جمله افزارهای Office Excel، AutoCAD2018 و ArcMap10.5 نسبت به تحلیل وضعیت موانع و سپس تبیین ساختار اصلی و سیاست گذاری مکانی برای ایجاد شهر بدون مانع در سطح شهرسازی اقدام گردیده است. این مقاله به بیان مطالعات موانع و تبیین راهبردی طراحی شهر بدون مانع اختصاص دارد.

۴- چارچوب نظری

نخست پیشینه پژوهش، و سپس مبانی نظری مرتبط ارائه و تشریح مولفه ها و شاخص های مربوط به این مفاهیم به طور کامل به بند بعد موکول می گردد.

۴-۱- پیشینه پژوهش

مناسب سازی اماکن عمومی و انطباق آن با نیازهای افراد دارای معلولیت از دهه ی هفتاد میلادی به بعد در دستورکار قرار گرفته است، به طوریکه در بند ۱۲ قطعنامه مجمع عمومی سازمان ملل متحد در مورخ سوم دسامبر ۱۹۸۲ در برنامه اقدام جهانی برای معلولان چنین آمده است: برابری فرصت ها در کشورهای در حال توسعه به فرایندی اطلاق می شود که از طریق آن نظام کلی جامعه، نظیر محیط فیزیکی و فرهنگی، مسکن، حمل و نقل، خدمات اجتماعی و بهداشتی، فرصت های شغلی و آموزشی، زندگی اجتماعی و فرهنگی از جمله تسهیلات ورزشی و تفریحی در دسترس همه افراد جامعه به خصوص افراد کم توان قرار گیرد (سازمان ملل متحد، ۱۳۷۲).

پژوهش "طراحی فضاهای ساخته شده عمومی و خصوصی برای معلولان جسمی-حرکتی" (۱۳۶۶) توسط مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن و تدوین جزواتی درباره اصول طراحی شهری برای معلولین به عنوان نتیجه عملیاتی پژوهش های کمیته ای مربوط به این موضوع در سازمان بهزیستی متشکل از ادارات و نهادهای درگیر و تدوین ضوابط طراحی ساختمان های عمومی در قالب کتاب "فضاهای شهری و معلولین" (۱۳۶۷) مقدمه ای بر تدوین پیش نویس قانون شورای عالی مصوب ۱۳۶۸ بودند. (به نقل از اله وردیزواره، ۱۳۸۳، ۳ و سبجانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۸۷). این قانون در سالهای آتی به صورت های گوناگون مورد بازنگری و تکمیل قرار گرفت که متاخرترین آنها قانون حمایت

از معلولان (۱۳۹۶)، آیین‌نامه اجرایی ماده ۳ قانون حمایت از معلولان (۱۳۹۸) و ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری معلولین ویرایش سوم (۱۳۹۸) می‌باشد.

کنادسون در سال ۱۹۹۹ در پژوهش خود با موضوع "ایجاد فضاهای قابل دسترس و محیط برابر برای معلولین" در پی ارائه خدمات تخصصی و حرفه‌ای در تمام سطح شهر، به ویژه معلولان در مناطق شهری استرالیا بود (Knudson, 1999).

رضایی و نصیری اردل "به بررسی وضعیت فضاهای عمومی شهری در پاسخگویی به نیازهای معلولان جسمی-حرکتی در خیابان فردوسی شهر سنندج و تأثیر این فضاها بر انزوای اجتماعی معلولان پرداخته‌اند. نتایج نشان داد در زمینه طراحی و برنامه‌ریزی شهری برای معلولان در خیابان فردوسی سنندج اقدامات مناسب و کافی صورت نگرفته و هیچ یک از فضاها و کاربری‌های مورد سنجش در محدوده مورد مطالعه از نظر میزان پاسخ دهی برای نیازهای معلولان وضعیت مطلوبی ندارند که در این میان قابلیت دسترسی و وضعیت حمل و نقل عمومی به مراتب وضعیت بدتری داشته و انزوای معلولان را به همراه داشته است (رضایی و نصیری اردلی، ۵۳۲-۵۰۹، ۱۳۹۸).

در کتاب ده‌فصلی قائم و حبیبی (۱۳۶۷)، به ترتیب ضرورت بررسی اماکن عمومی شهری و مناسب‌سازی آنها، شعاع و اندازه دسترسی معلولین به فضاهای شهری، صندلی چرخدار و چگونگی گردش آن در شهر، مشکلات و راه‌حل‌ها، پل‌های ارتباطی بین خیابان و پیاده‌روها؛ محل عبور عابران پیاده؛ وسایل حمل و نقل عمومی، تلفن عمومی؛ کفپوش معابر مطرح شده است.

پژوهش نعمت زاده و همکاران (۱۴۰۱) در باب طراحی مسکن و فضای شهری انعطاف‌پذیر با ارائه راه‌حلی برای بسترسازی حضور معلولین در فضاهای شهری همراه شده است. در این اثر، نویسندگان در پنج فصل به معلولیت، فضای شهری، شرایط فضای شهری برای معلولین، تجزیه و تحلیل شرایط فضای شهری از طریق مصاحبه و مشاهده مستقیم سرانجام به جمع‌بندی و ارائه پیشنهاد پرداخته‌اند.

طی دهه اخیر موضوع شهر بدون مانع توجه زیادی را نزد مدیریت شهری ایرانی کسب کرده است نمونه‌ای از توجه به این گروه در سطح قانون‌گذاری، در ماده‌ی دو قانون جامع حمایت از معلولان قابل مشاهده است که کلیه وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها و مؤسسات و شرکت‌های دولتی و نهادهای عمومی و انقلابی را موظف به تامین امکان دسترسی و بهره‌مندی معلولان می‌نماید.

نمونه‌هایی اجرایی توجه به قانون و استقرار فرایندهای اجرایی و عملیاتی را می‌توان در معرفی اردکان، هیدج، اصفهان، ازنا و... به عنوان شهرهای بدون مانع، برگزاری نشست شهر بدون مانع دید. شایان ذکر است به همین مناسبت تهیه طرح شهر بدون مانع برای شهر خمین در دستور کار شهرداری این شهر قرار و توسط نگارندگان انجام گرفت. اقدامات قانون‌گذاری و توجه تخصیص بودجه در مجموع علاقه و اهمیت توجه به معلولین را نزد حاکمیت به ویژه با نگاه حمایت‌گرانه نسبت به بازماندگان جنگ هشت ساله ایران و عراق نشان می‌دهد.

در مجموع، پژوهش‌های مورد اشاره به صورت نظری و در نهایت با تدوین یک راهنمای توسعه فضایی بدون پیش‌بینی روند بررسی و اجرا در سطح شهری انجام یافته‌اند و این پژوهش در راستای پاسخ به خلا روند اجرای مبانی نظری در طراحی شهری می‌تواند به کار آید. در ادامه به تشریح مبانی نظری پژوهش پرداخته می‌شود:

۲-۴- مبانی نظری پژوهش

۲-۴-۲- اصول کلی ناظر بر شهر بدون مانع

• دستیابی به پایداری در جوامع به عنوان پارادایم مسلط معاصر در طراحی محیط مصنوع شناخته می‌شود و از شاخص‌های مهم آن "حضورپذیری" حداکثری همه اقشار جامعه با هر میزان توانمندی جسمی است. براین اساس مناسب‌سازی فضاهای شهری و رفع تمام موانعی که حضور حداکثری شهروندان را دچار محدودیت می‌کند، امروزه در دستور کار مدیران شهری در سرتاسر جهان در راستای پایداری جوامع قرار دارد.

• در تفکری جامع و فراتر از مناسب‌سازی صرفاً "مکانی"، مفهومی تحت عنوان «شهر بدون مانع» شکل می‌گیرد. مفهومی عملیاتی برای شهری که زیستن در آن برای تمام اقشار مردم اعم از توانمند و معلول به لحاظ جسمی، سهل و دلپذیر باشد. چنین شهری نه تنها نوید یک زندگی مطلوب و سالم را برای شهروندانی با محدودیت‌های جسمی می‌دهد بلکه برای تمام آحاد جامعه، شهری امن و دارای سطح امنیت روانی بالاست و افراد بدون هیچ واژه‌ای در فضاهای اجتماعی حضوری فعال می‌یابند. به عبارتی در شهر بدون مانع به بهانه‌ی معلولیت، افراد مجبور به عدم استفاده از فضاهای شهری و امکانات و زیرساخت‌های آن نمی‌شوند. در اواخر سال ۱۹۹۰ بسیاری از انجمن‌های معلولان در سراسر جهان در کمپینی با شعار «دسترسی آزاد برای همه»، فهرستی از مطالبات خود برای حضور بدون مشکل معلولان در جامعه تنظیم کرده و معتقد بودند یک دسترسی آزاد تنها شامل حرکت بدون مانع در فضاهای عمومی نیست بلکه تلاش برای ایجاد فضایی است تا به معلولان یک تجربه روحی و جسمی مشابه سایر افراد جامعه بدهد. همچنین بیانیه استکهلم که در سال ۲۰۰۴ از سوی انستیتو اروپایی طراحی و معلولیت منتشر شد، بیان می‌داشت یک طرح خوب فرد را توانا می‌کند و یک طرح بد، ناتوان. با چنین نگاهی شهر بدون مانع بر اصولی چون مناسب‌سازی فرصت‌ها و استفاده برابر از حقوق انسانی پایه ریزی شده است. یکی از مواردی که برای رسیدن به شهر بدون مانع الزامی است، مناسب‌سازی فضاهای شهری برای حضور همه افراد با سطوح مختلف توانایی جسمی است. (رضایی، ۱۲ آذر ۱۳۹۶، روزنامه آفتاب یزد)

• مفهوم آغاز کننده بحث عرصه عمومی است که علی‌الاصول می‌باید متعلق به همه باشد و با بالا رفتن درجه شمول آن، کیفیتش بهبود می‌یابد به نظر هانا آرنست (از موثرترین نظریه‌پردازان عرصه عمومی)، فضای عمومی شهر، عرصه گفتگو، کنش و آزادی و در مقابل عرصه خصوصی خانواده، عرصه خشونت و نیاز است. یورگن هابرماس از دیگر نظریه‌پردازان این حوزه، با تأکید بر نقش نهادها در شکل‌دهی عرصه عمومی، ریشه آن را در توسعه جامعه مدنی در اواخر قرون وسطی می‌داند. به طور کلی می‌توان عرصه عمومی را عرصه همزمانی حضور دانست که آزادی و فردگرایی مثبت را تقویت و بستر تعامل با جمع را ایجاد می‌کند. خلق تفاوت‌های محلی، نزدیکی کالبدی و تعامل میان فردی در فضاهای عمومی شهر می‌تواند به کثرت‌گرایی اندیشه‌ها کمک نماید و بستری برای دستیابی به یکپارچگی اجتماعی تلقی شود. (ماجدی، مدیری، ۱۳۸۵، ۳۶)

• همه‌شمولی از دیگر مباحث محوری مهم در تحقق شهر بدون مانع است. بسیاری از صاحب نظران به در نظر گرفتن نیازهای کاربران مختلف با نیازهای مختلف و با شرایط فیزیکی، سنی و جنسی مختلف در فضای شهری سرزنده تأکید نموده‌اند و شهر سرزنده را شهری برای همه (سالخورده‌گان، کودکان، زنان، افراد با ناتوانی

جسمی) دانسته‌اند. (ذکاوت، ۱۳۹۵، ۲۱۶) شهر همه شمول، فرایند تحقق شکل‌گیری شهر، برای صاحبان اصلی آن یعنی همه مردمی که در آن زیست می‌کنند، می‌باشد و فضاهای همه‌شمول زمینه لازم برای کنش‌گری افراد با ویژگی‌های متفاوت را از طریق تدارک امکانات مورد نیاز برای گروه‌های مختلف اجتماع به ویژه سالمندان، معلولین، زنان و کودکان فراهم می‌کند. (بک محمدی، سلاورزی‌زاده، ۱۳۹۹، ۱) موضوع همه‌شمول بودن بحث انواع دیگر ناتوانی یا کم‌توانی را به میان می‌آورد و آن برخورداری گروه‌های کم‌توانی مانند سالمندان، کودکان، زنان باردار از فضای شهری است. رویکردهای متاخری مانند شهر دوستدار کودک، شهر دوستدار زنان و شهر دوستدار سالمند از کیفیت همه‌شمولی منتج می‌شوند. در ادامه به شهر دوستدار سالمند به دلیل ارتباط وثیق با موضوع موانع در شهر بیشتر می‌پردازیم. مطابق نظر سازمان بهداشت جهانی، شهر دوستدار سالمند مکانی است با سیاست، خدمات، پشتیبان قوانین و ساختارهایی مناسب سالمند؛ جایی است که افراد مسن توانایی فعالیت در آن را داشته باشند و به طور کلی اول در این شهر نیازهای مرتبط به کهولت سن پیش‌بینی و پاسخگویی شوند و دوم، به تصمیم‌گیری‌ها و انتخاب سبک زندگی توسط آنان احترام بگذارند و سوم مراقبت از آنهایی که آسیب‌پذیری بیشتری دارند انجام گیرد. (رسیده، ۱۳۹۶، ۱۴۱) دکتر گلکار در کتاب آفرینش محیط شهری مولفه‌های کیفی فضای شهری، ذیل عنوان همه‌شمول بودن صفات آن را چنین بر می‌شمارد: قابل استفاده برای همه، قابل استفاده برای گروه خاص، مردم سالار/سلطه‌گر، عادلانه/غیرعادلانه، واجد مقیاس انسانی/ فاقد مقیاس انسانی، مردانه/زنانه، پیر/جوان (گلکار، ۱۳۹۳، ۱۳۰)

۴-۲-۱- تعاریف پایه

برای تنظیم و ارائه تعاریف پایه می‌توان به مراجع مختلفی مراجعه کرد ولی به ضرورت این پژوهش نخست به منابع جهانی و سپس قانون و آیین‌نامه متاخر حمایت از معلولین ایرانی مراجعه شده که در این موارد از ذکر منبع به صورت جداگانه پرهیز شده است.

۴-۲-۱-۱- معلولیت: بر اساس تعریف سازمان جهانی بهداشت (WHO) معلولیت حاصل اختلال در رابطه فرد معلول و محیط زندگی اوست و هنگامی روی می‌دهد که موانع فیزیکی و اجتماعی باعث عدم دسترسی افراد معلول به نظام و سیستم‌های مختلف اجتماعی می‌شود (خورشیدیان، ۱۳۸۶: ۱۸). طبق ماده ۱ کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت سازمان ملل متحد، معلولیت شامل کسانی می‌شوند که دارای نواقص طویل‌المدت فیزیکی، ذهنی، فکری و یا حسی می‌باشند که در تعامل با موانع گوناگون امکان دارد مشارکت کامل و موثر آنان در شرایط برابر با دیگران در جامعه متوقف گردد. (سلامی و مظهری، ۱۴۰۱، ۱۱۳).

معلولیت، محدودیت‌های دائمی اعلام شده که شخص مبتلا به آن در زندگی روزمره در مقایسه با سایر افراد جامعه در زمینه‌های مختلف جسمی، حسی یا ذهنی-روانی دچار مشکل یا محدودیت است. (جلالی فراهانی، ۱۳۹۰، ۴).

۴-۲-۱-۲- معلول: شخصی است که با تأیید کمیسیون پزشکی-توانبخشی تعیین نوع و تعیین شدت معلولیت سازمان بهزیستی کشور با انواع معلولیت‌ها در اثر اختلال و آسیب جسمی، حسی (بینایی، شنوایی)، ذهنی، روانی و یا توأم، با محدودیت و اختلال مستمر و قابل توجهی در سلامت و کارآئی عمومی و در فعالیت‌های روزمره زندگی و مشارکت اجتماعی بیابند، به طوری که موجب کاهش استقلال فرد در زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی شود.

۳-۲-۱-۴- ناتوانی (Disability): طبق تعریف قانونی در بریتانیا "یک اختلال فیزیکی یا ذهنی است که تاثیر مضر طولانی مدت و قابل توجهی بر تولنایی های فرد در انجام کارهای روزمره و عادی می گذارد." برخی ترجیح می دهند آن را "نبود یا محدودیت فرصت هایی تعریف کنند که مانع افراد با اختلالات فیزیکی یا اجتماعی از شرکت در زندگی اجتماعی در سطحی مساوی با دیگران می شود" تعریف اول بر اختلال و تعریف دوم بر موانع تاکید دارد. (کوان، ۱۳۸۹، ۱۸۴)

۴-۲-۱-۴- محدودیت اختلال در عملکرد یا ساختار بدن مانند یک انحراف یا فقدان چشمگیر که ممکن است موقت باشد (مثلاً ناشی از آسیب دیدگی) یا دائمی. ضعف و شدت آن می تواند در طول زمان نوسان داشته باشد، به طور خاص، زوال در اثر پیر شدن.

۵-۲-۱-۴- انواع معلولان یا کم توانان: معلولین ذهنی (شامل معلولان ذهنی آموزش پذیر، تربیت پذیر و پناهگاهی یا ایزوله)، معلولین روانی (شامل افرادی با اختلال ادراکی، اختلال تفکر، اختلال حافظه، اختلال عاطفه و اختلالات هوشیاری)، معلولین جسمی (شامل معلولین قطع عضو، اختلالات سیستم عصبی و ضایعات نخاعی، ناهنجاری های مربوط به استخوان بندی، اختلالات بیولوژیک و متابولیک سمی، نابینایی، ناشنوایی، سالمندی)، معلولین اجتماعی (کودکان آسیب دیده، معتادیان، متکدیان، محکومین دراز مدت زندان ها، روسپیان).

۶-۲-۱-۴- مناسب سازی و وضع موجود: به معنی اصلاح شرایطی است که از قبل به وجود آمده است. در این فرآیند تغییرات در اجزاء یا تجهیزات محیط در جهت ایجاد محیط بدون مانع، قابل دسترس و مطابق با ضوابط مصوب صورت می پذیرد.

۷-۲-۱-۴- دسترس پذیری: اقداماتی است که با هدف ایجاد محیط بدون مانع و قابل دسترس جهت مشارکت افراد دارای معلولیت در همه حوزه های زندگی و فراهم آوردن فرصت برابر برای آنها در برخورداری از امکانات زندگی اجتماعی، همانند سایر افراد، انجام می شود.

۸-۲-۱-۴- استقلال فردی: دسترسی به محیط های فیزیکی برای فرد، به طور مستقل و بدون کمک دیگران است.

۹-۲-۱-۴- عرض مفید: عرض بدون مانع و خاص باقیمانده برای عبور یک فرد با صندلی چرخدار از یک گذرگاه، در طول یک راهرو یا اجزاء دیگر مسیر (برای مثال راه پله) است.

۱۰-۲-۱-۴- علائم راهنما: شامل تجهیزاتی برای هدایت، کنترل، مسیریابی، اطلاع رسانی و هشدار به صورتهای دیداری، شنیداری، لمسی و غیره است.

۱۱-۲-۱-۴- علائم بین المللی افراد معلول: علائمی هستند که برای شناساندن تسهیلات قابل دسترس برای افراد دارای معلولیت با رعایت ویژگی های مندرج در این ضوابط نصب یا ترسیم می شوند.

۱۲-۲-۱-۴- سطح شیبدار یا رمپ: سطح حرکت پیاده ای که شیب طولی داشته باشد و عبور از یک تراز به تراز دیگر را ممکن می سازد.

۱۳-۲-۱-۴- نشانگرهای لمسی سطح پیاده رو: سطح عبوری برجسته با محدوده متضاد بصری برای امکان دادن به افراد با محدودیت بینایی که از عصای سفید، یا علائم شناسایی زیرپایی یا بصری برای تشخیص مسیر (هدایت

کننده) یا تغییر مسیر و وجود خطر (ه. شداردهنده) استفاده می کنند تا توجه آنان را به نقاط تصمیم گیری خاص جلب کند.

- ۱۴-۲-۴- واحد مسکونی قابل دسترس: به واحد مسکونی اطلاق می شود که افراد دارای معلولیت جسمی- حرکتی بدون نیاز به کمک دیگران و به طور مستقل با تضمین سلامت، ایمنی و آسایش بتوانند در آن زندگی کنند.
- ۱۵-۲-۴- فضاهای عمومی: مکان هایی اند که بیشترین برخوردها و کنش متقابل میان افراد در آنها به وقوع می پیوندد و شامل تمام بخش هایی از شهرند که مردم به آنها دسترسی فیزیکی و بصری دارند. بنابراین مرزهای این فضاها خیابانها، پارکها یا میدانها با بناهایی که آنها را محدود می سازند، تعیین می شود. (تیبالدز، ۱، ۱۳۸۵)
- ۱۶-۲-۴- عرصه عمومی: حیطه ها و فضاهای شهری به جز ساختمانهاست که جهت حضور عموم مردم و برای فعالیتها و مصارف جمعی و روابط اجتماعی شهروندان تجهیز شده است. (ذکاو، ۲۱۲، ۱۳۹۵)

۴-۲-۳- مدل اجتماعی نگاه به معلولیت

مدل اجتماعی نگاه به معلولیت دو موضع واقع گرایانه و برساخت گرایانه به معلولیت را دربردارد. موضع واقع گرایانه، معلولیت را انکار نمی کند و شرایط وجودی و هستی شناختی آن را می پذیرد اما معتقد است که فرآیند تعریف معلولیت در تعاملات اجتماعی شکل می گیرد. به بیانی مردم فکر می کنند که اگر کسی معلول است از سایر جهات هم ناتوان است. این تصور قالبی موانعی را برای محدود کردن بیشتر فرد معلول فراهم می آورد و او را هر چه بیشتر از جریان زندگی عادی دور می کند. در واقع این رویکرد نظام اجتماعی را در مقابل فرد معلول مسئول می داند. از سوی دیگری در موضع برساخت گرایانه، بسیاری از فراساختارگرایان و فوکواندیشان معتقدند که معلولیت یک موضوع گفتمانی است که درون حاکمیت نظام سرمایه داری شکل گرفته است. آنها خطوط پیوند بین قدرت و دانش را در معلولیت ردیابی می کنند و آن را با منافع نظام سرمایه داری در جداسازی افراد معلول از افراد عادی جامعه گره می زنند. خلاصه آنکه رویکرد اجتماعی به معلولیت بیان می دارد که حتی در بکار بردن واژه ها نیز باید حساس بود و از عبارت توصیفی "افراد دارای معلولیت" استفاده می کنند که بخش اول این عبارت بیانگر برابری افراد و بخش دوم عبارت بیانگر متفاوت بودن آنها در برخی ویژگی ها با دیگر افراد جامعه است (صادقی فسایی و فاطمی نیا، ۱۳۹۳: ۶۸).

۴-۲-۴- فضاهای شهری و معلولیت

فراهم نبودن زیرساخت های لازم برای افراد معلول و کم توان جسمی و حرکتی، دسترسی آنان به امکانات شهری را با مشکل مواجه کرده است و نابسامانی فضاهای شهری و عدم انطباق آن با نیازها و خواسته های این افراد سبب منزوی شدن آنها شده است. بنابراین اصلاح محیط و تدارک تجهیزات مورد نیاز به گونه ای بتواند افراد معلول با حفظ استقلال فردی، آزادانه و بدون احساس خطر از محیط پیرامون خود (اعم از اماکن عمومی، معابر و محیط شهری

و...) استفاده نمایند زمینه مناسبی را برای بازگرداندن معلولین به اجتماع، زندگی و فعالیت فراهم می‌سازد (شهناز، ۱۳۹۰: ۶۲).

۴-۲-۵- حق به شهر و معلولیت

در کنار مفاهیم مورد اشاره قبلی می‌توان به موضوع حق بر شهر اشاره کرد. حق بر شهر اولین بار در کتابی به همین نام نوشته جامعه شناس فرانسوی هانری لفه فور مطرح شده است. طبق تعریف خود او عبارتست از: "نه همچون حقی طبیعی و نه همچون حقی قراردادی. حق به شهر در ایجابی ترین معنای واژه بر حقوق شهروندان و شهرنشینان و نیز حق تشکیل گروه بر مبنای روابط اجتماعی و حق حضور آن‌ها در تمام شبکه‌ها و مدارهای ارتباطات، اطلاعات و مبادله" دلالت دارد. (به نقل از ترکمه، شیرخدایی، ۱۳۹۴، ۸۳) پورسل از شارحان نظریه حق بر شهر می‌نویسد: حق بر شهر در بردارنده دو حق بنیادی برای سکونت‌کنندگان در شهرهاست: حق مشارکت و حق تصرف که اولی به معنای توان مشارکت در هر تصمیم انجام شده در تولید فضای شهری است و دومی به معنای حق مشارکت شهروندان برای دسترسی، اشغال و استفاده از فضای شهر براساس نظر خود است. (همان، ص ۸۵-۸۶) حق بر شهر از تمام جوانب خود بر حقوق شهروندی معلولان نیز اشاره دارد چرا که هر نوع طردشدگی یا حذف گروه‌ها به واسطه نامناسب بودن فضاهای شهری در فرآیند تولید فضا مصداق بارز تضییع حقوق شهروندی این گروه‌هاست که به کرات برای معلولان در وضعیت فعلی رخ می‌دهد.

۴-۲-۵- طراحی فضاهای شهری دسترس پذیر

طرفداران "طراحی بدون مانع" قدرت اجتماعی، اقتصادی و حقوقی افکار منطبق با نیازهای مشترک مردم را دریافته‌اند. ضمن درگیری معماران با اجرای استانداردها در نیمه نخست قرن بیستم، معلوم شد که الگوهای دسترسی مجزا، خاص، بسیار گران و در عین حال بدمنظر هستند و بسیاری از تغییرات محیطی احتیاج به اصلاح دارند. تعداد زیادی از این الگوها می‌توانستند به صورت مشترک برای افراد سالم و معلول فراهم شوند و بنابراین، ارزان‌تر، عمومی‌تر، زیبا و قابل عرضه بودند. به این ترتیب، شالوده جنبش طراحی همه شمول ریخته شد (کلانتری، ۱۳۹۴). در نگاه مفهومی به "شهر بدون مانع" مشخص است که واضعان آن، تنها نظر به موقعیت فیزیکی شهر نداشته‌اند و براساس ادبیات موضوعی، زیربنای "مساوی سازی فرصتها" و نگاه "حقوق انسانی" در ساخت این مفهوم نقش عمده‌ای داشته است. با توزیع امکانات عادلانه مابین همگان در "شهر بدون مانع"، فرد یا گروه‌های جامعه به تناسب نوع عملکرد، رفتار یا ظاهر خود به عدم امکان استفاده محکوم نخواهند شد. نگاه انسانی به شهر، شرایطی را فراهم می‌سازد که دیگر کسی به دنبال مناسب‌سازی نباشد، همان گونه که وقتی از آموزش فراگیر صحبت می‌شود دیگر به آموزش ویژه و حتی آموزش تلفیقی نیازی نیست. وقتی از "یک جامعه برای همه سنین" سخن به میان می‌آید از "رسیدگی ویژه و خاص به سالمندان" حرفی در میان نیست. بدین ترتیب شهر بدون مانع یکی از آن مفاهیمی است که نه تنها می‌تواند به معلولان زندگی جدیدی ببخشد بلکه برای تمامی اقشار جامعه نیز پیام آور محیط سالمی برای زندگی است (کمالی، ۱۳۸۷).

۴-۲-۵- استخراج مولفه ها ، معیارها و شاخص های شهر بدون مانع برای معلولین

جدول ۱ مفاهیم پایه ، مولفه ها و شاخص های ارزیابی مکانی را مطابق مبانی نظری مورد بررسی نشان می دهد
 جدول ۱: مفاهیم، مولفه ها و معیارهای ارزیابی شهر بدون مانع

مفاهیم پایه	مولفه	معیار طراحی شهری	شاخص و معیارهای ارزیابی مکانی
عرصه عمومی / کیفیت فضاهای همگانی / عدالت اجتماعی	همه شمول بودن (اجتماعی)	قابل استفاده برای همه (مردان/زنان ، پیر/جوان ، سالم/بیمار) قابل استفاده برای گروه خاص واجد مقیاس انسانی	- در نظر گیری توان تمام گروه های اجتماعی در طراحی در مقیاس های مختلف طراحی (کلان ساختارها ، نواحی ، مکان ها و فضاهای داخلی) - درجه اختلاط بالای کاربری ها - خوانایی محیطی - درجه شفافیت روابط بین فضاهای عمومی و خصوصی - ایجاد امکان شرکت در وقایع شهری برای سالمندان ، کودکان ، زنان و معلولان (ورزش ، خدمات روزمره و ...) - استفاده از رنگ ، مصالح و ... با توجه به نیازهای گروه های مختلف معلولین
	فضای شهری (کالبدی) / پاسخگویی	مبلمان مناسب پیاده رهواری	- کارایی مبلمان در تقویت گفت و شنود ، ایستادن ، نشستن: (۱) چیدمان (۲) فواصل استقرار (۳) مناسبیت با شرایط اقلیمی (۴) زیبایی و پاسخگویی به نیاز افراد (۵) تنوع مبلمان مطابق با رفتارهای مدنی در محیط شهری - حفاظت در برابر ترافیک و تصادفات - حفاظت در برابر جرم و خشونت - حفاظت در برابر شرایط اقلیمی و تجربیات حسی ناخوشایند - وجود امکانات پیاده روی: (۱) کفایت ابعاد و وجود فضا برای پیاده روی (۲) خطوط سازماندهی شده پیاده (۳) مسافت پیاده روی (متر) (۴) تجربه فاصله پیاده روی (۵) کف سازی (مصالح) (۶) تغییر در تراز - طراحی برای تجربیات حسی خوشایند و ویژه و لذت بردن از عناصر خوشایند اقلیمی
محیط زیست	حمایت ویژه از افراد و گروه های آسیب پذیر		- دسترس پذیری معلولان به فضاهای شهری - حق بر حمل و نقل عمومی برای کم توانان
	زیست پذیری شهری		- حق به سلامت - توانمند سازی محلات کم درآمد

مأخذ: (گل ، سوار ، ۱۳۹۴ ، ۱۰۷) (تقوایی و دیگران ، ۱۳۹۴ ، ۹۷) منشور جهانی حق بر شهر و بررسی های نگارندگان

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی

۵- مدل سازی ارزیابی و طراحی شهری خمین به عنوان شهری بدون مانع

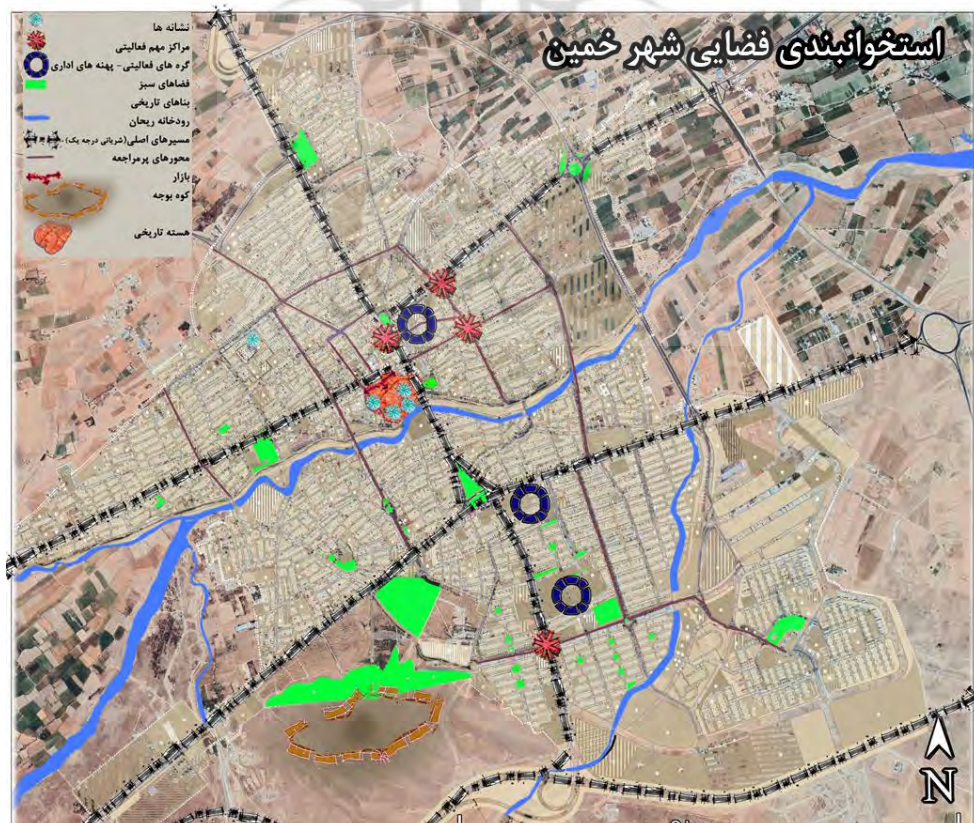
در این بخش نخست معرفی خمین به صورت اجمالی از نظر تعدد و نیازهای معلولین انجام می‌گیرد؛ سپس شیوه اجرایی مدل سازی تحلیلی و چشم انداز و راهکارهای پیشنهادی برای این شهر بیان می‌گردد:

۵-۱- تبیین اجمالی شرایط نمونه موردی شهر خمین

خمین جنوبی ترین شهرستان در استان اراک و خود مشتمل بر دو بخش کمره و مرکزی است که شهر خمین با بافت شبه شطرنجی را در خود جای داده است. (نقشه ۱) این شهر مرکز شهرستان خمین و از توابع استان مرکزی آرمیده بر دشت غربی مرکزی ایران در ارتفاع ۱۸۰۰ متری سطح دریاست (عباسی و همکاران، ۱۳۹۶). در توسعه شهر مهم ترین عامل، قرارگیری در تلاقی سه راه ارتباطی اراک، گلپایگان و اصفهان می باشد (مهندسان مشاور بعد تکنیک، ۱۳۸۹: ۳).

استخوانبندی فضاهای همگانی مطابق برداشت انجام یافته مطابق نقشه ۲ بوده است:

مطابق جدول ۲ این شهر در مجموع بیش از ۲۳۰۰ معلول با نسبتی مقارن ۴۰ درصد دربرگیری معلولین جسمی-حرکتی را در خود جای داده است:

جدول ۲: نوع معلولیت افراد تحت پوشش سازمان بهزیستی شهر خمین

نوع معلولیت	جسمی-حرکتی	ذهنی	شنوایی	اعصاب و روان	بینایی	کل
تعداد	۹۲۹	۵۵۷	۴۴۶	۱۶۴	۲۵۲	۲۳۴۸
سهم از کل	۳۹٪/۵۶۶	۲۳٪/۷۲	۱۸٪/۹۹۵	۶٪/۹۸۵	۱۰٪/۷۳۳	۱۰۰٪

ماخذ: سازمان بهزیستی شهرستان خمین

۲-۵- مدل سازی خمین بدون مانع

ابتدا شیوه اجرایی تبیین شرایط موجود و تبیین مشکلات ارائه و سپس مدل ساختاری شهر بدون مانع معرفی می گردد.

۵-۲-۱- تشریح شیوه اجرایی مانیتورینگ وضع موجود

نخست با تعیین یک کد پایه برای هر موقعیت

در تمام نقاط مهم استخوان‌بندی اصلی شهر،

کلیه موانع در موقعیت‌های ویژه مانند

تقاطع‌ها، موانع قابل مشاهده در نقشه پایه

طرح تفصیلی، عکس‌های هوایی و نیز

فضاهای باز عمومی مانند پارک‌ها مورد

وارسی و ثبت در فرم‌های برداشت پایه

(مطابق با نمایه مشخص در پیوست یک)،

به صورت به طریق پیمایشی و تمام‌شماری

در سطح معابر در نیمه دوم اردیبهشت ماه

۱۳۹۹ در ۲۲۶۱ نقطه جداگانه توسط

برداشتگران ثبت شدند. موقعیت نقاط و

داده‌های مربوطه پس از شناسایی به کمک

نرم‌افزارهای Excel Office،

AutoCAD 2018 و ArcMap 10.5 در

یک بانک اطلاعاتی گردآوری و مورد

تحلیل و مبنای طراحی در سطح شهرسازی

و معماری قرار گرفت. نتایج مطالعات در

سطح شهر به شرح جدول ۳ است که در آن

وضعیت متوسط عرض پیاده‌روها و اختلاف

سطوح با معبر و با فعالیت‌های پیرامون

جدول ۳. وضعیت متوسط عرض پیاده رو و اختلاف سطوح

ردیف	نام فضای شهری	تعداد نقاط برداشت شده	متوسط عرض پیاده رو (متر)	متوسط اختلاف سطح با معبر (متر)	متوسط اختلاف سطح خاکی (متر)	اختلاف سطح (متر)
۱	بازار سرپوشیده	۹	۳۶۱/۱۱	۲/۲۲	۱۷/۷۸	۱۵/۵۶
۲	بزرگراه شهید حاج قاسم سلیمانی	۷	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
۳	بازار امام خمینی (ره)	۸۸	۴۲۱/۳۸	۱/۷۶۸	۱۲/۱۰	۱۱/۹۱
۴	بازار (دانه کن)	۶۴	۳۲۹/۸۲	۸/۸۳	۵۰/۸	۲/۷۳
۵	بازار بهشت	۹۹	۴۷۸/۵۷	۲۲/۵۰	۱۲/۵	۰/۰۰
۶	بازار پانصدگانه	۲۸	۵۱۱/۲۲	۸/۲۲	۱۰/۹۳	۱/۹۹
۷	بازار چمران	۱۴	۴۰۰/۰۰	۵/۰۰	۲/۵۰	۲/۵۰
۸	بازار شورا	۵۲	۵۳۸/۷۵	۸/۰۸	۱/۷۶	۰/۹۸
۹	بازار شهیدای دانشجو	۱۱۸	۵۶۷/۱۶	۸/۹۰	۱۱/۵۰	۲/۵۰
۱۰	بازار شهیدای روحانی	۴۲	۳۴۲/۷۵	۱۲/۵۰	۰/۲۵	۰/۰۰
۱۱	بازار شهیدای هسته ای	۱۷	۳۵۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۲	بازار شهید بهشتی	۷۶	۹۹۴/۳۷	۱۰/۱۲	۶/۸۵	۰/۸۲
۱۳	بازار شهید خنسی	۲۵	۳۵۰/۰۰	۱/۲۰	۱/۲۰	۰/۰۰
۱۴	بازار شهید منوچهر	۷۵	۵۰۱/۷۶	۱۰/۳۳	۱/۱۳	۱/۳۰
۱۵	بازار مسوقی کوچه فلسفی	۱	۳۵۰/۰۰	۱/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۶	بازار قدس	۳۹	۵۵۶/۷۶	۱۰/۶۸	۴/۱۹	۱/۰۸
۱۷	بازار معلم	۸	۷۶۲/۵۰	۲۲/۵۰	۶/۸۸	۰/۰۰
۱۸	بازار مهر	۱۱	۳۳۰/۳۳	۱/۶۷۶	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۹	بازار ولایت	۱۱	۸۹۵/۳۵	۱/۷۳	۲/۳۶	۰/۰۰
۲۰	بازار شهید صیاد شیرازی	۸	۴۲۱/۳۳	۰/۲۹	۰/۲۹	۰/۰۰
۲۱	بازار شهید مستشاری	۳۵	۳۶۱/۱۲	۱۰/۳۴	۱۸/۹۷	۲/۹۴
۲۲	بوستان	۲	۴۵۰/۰۰	۱/۷۵۰	۵/۰۰	۵/۰۰
۲۳	بوستان جهاد	۱	۳۰۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
۲۴	بوستان شهیدهای	۳	۴۰۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
۲۵	بوستان مازن	۱	۲۶۶/۶۷	۱/۲۲	۰/۲۳	۰/۰۰
۲۶	بیت امام خمینی	۱	۸۰۰/۰۰	۳۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
۲۷	پارک ۷۲ تن	۴	۲۸۵/۵۰	۲۲/۷۵	۵/۰۰	۵/۰۰
۲۸	پارک شقایق	۱	۳۰۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
۲۹	پارک کوثر	۵	۲۸۰/۰۰	۳۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
۳۰	پارک کوچه شاکر	۱	۳۰۰/۰۰	۱۵/۰۰	۱۵/۰۰	۰/۰۰
۳۱	پارک کوچه شکریا	۱	۳۵۰/۰۰	۳۵/۰۰	۳۵/۰۰	۰/۰۰
۳۲	چهار راه قدس	۷	۲۲۸/۵۷	۱/۳۷	۱۱/۲۳	۰/۰۰
۳۳	چهارراه آیت الله سبحانی	۴	۵۵۰/۰۰	۶/۵۰	۱۵/۰۰	۱۱/۲۳
۳۴	خیابان حسنعلی	۴۴	۲۷۰/۰۰	۷/۵۰	۳۳/۷۵	۵/۰۰
۳۵	خیابان امامعلی	۴۲	۳۰۲/۸۶	۶/۱۲	۶/۲۳	۰/۲۳
۳۶	خیابان امام خمینی (ره)	۳۸	۲۲۶/۱۱	۸/۶۱	۱۷/۹۴	۳/۳۳
۳۷	خیابان امام خمینی (ره)	۲۸	۴۰۷/۱۲	۷/۸۶	۲۰/۱۲	۰/۲۶
۳۸	خیابان امام رضا (ع)	۳۷	۳۳۵/۳۵	۱/۲۲	۵/۹۳	۲/۴۱
۳۹	خیابان امامت	۱۴	۲۲۰/۱۱	۱۱/۳۵	۱۲/۵۰	۰/۰۰
۴۰	خیابان امیر کبیر	۳۱	۲۳۳/۳۶	۹/۳۹	۵/۶۱	۰/۶۱
۴۱	خیابان آزادی	۴	۳۰۰/۰۰	۳۰/۰۰	۱۵/۰۰	۰/۰۰
۴۲	خیابان آیت الله سیدمی	۵۱	۳۷۵/۸۸	۱/۳۷	۱۶/۰۸	۲/۴۳
۴۳	خیابان آیت الله طالقانی	۴۳	۴۴۷/۱۲	۷/۵۱	۲۱/۱۲	۰/۲۰
۴۴	خیابان بسیج مستضعفین	۲۹	۳۶۰/۹۱	۱/۷۱	۷/۴۱	۹/۴۸
۴۵	خیابان بهارستان	۲۰	۱۹۸/۵۰	۱/۲۰	۳/۷۵	۵/۲۵
۴۶	خیابان بل حاج هراتی	۶	۳۰۰/۰۰	۳۰/۰۰	۳۰/۰۰	۰/۰۰
۴۷	خیابان بختی	۶۱	۲۰۴/۷۲	۶/۵۱	۱۲/۵۱	۲/۵۴
۴۸	خیابان جهاد	۳۶	۵۹۸/۶۱	۷/۷۸	۵/۱۴	۱/۳۹
۴۹	خیابان حضرت ابوالفضل	۱۴	۲۰۳/۸۵	۸/۵۷	۱۰/۰۷	۰/۷۱
۵۰	خیابان خیام	۵۶	۳۵۷/۱۴	۸/۹۴	۳/۱۳	۰/۱۳
۵۱	خیابان دکتر علی شریعتی	۱۲۸	۳۳۵/۰۰	۶/۲۵	۱۱/۱۳	۳/۲۵
۵۲	خیابان رسالت	۲۱	۳۰۰/۰۰	۲۰/۵۰	۹/۰۵	۰/۰۰
۵۳	خیابان ساحل جنوبی	۳۱	۳۵۲/۱۱	۱۱/۶۸	۱۰/۱۸	۳/۲۳
۵۴	خیابان ساحل شمالی	۳۳	۳۴۵/۱۶	۱۴/۶۸	۶/۴۵	۲/۴۴
۵۵	خیابان سردار جنگل	۱۸	۲۸۰/۵۶	۵/۵۶	۲/۲۲	۰/۵۶

ماخذ: برداشت میدانی و تحلیل در محیط نرم افزار ArcGIS توسط نگارندگان

نشان‌دهنده عرض بیشتر از حد مطلوب در تقریباً تمام معابر و میادین دیده می شود و در این شهر کوهپایه ای،

اختلاف سطوح بیش از ۵۰ سانتی متر با کاربری‌های اطراف و معابر در بلوارها و میادین اصلی به وفور ثبت شده است.

نقشه ۳ وضعیت کلی نقاط برداشت شده را نشان می دهد که مطابق آن، در تعداد کمی از معابر برای حضور معلولین

مناسبت‌هایی صورت گرفته است.

۵-۲-۲- مدل ساختاری شهر بدون مانع

چشم انداز مقدماتی: شهر خمین در افق چشم انداز این طرح، میزبان همه شهروندان فارغ از میزان توانمندی آنان در بهره‌گیری از مواهب طبیعی حرکت یا درک انسانی است. کانون های شهری پیاده مدار، سرزنده و فعال آن هر روز شاهد حضور فعال شهروندان دارای معلولیت، مادران باردار یا دارای نوزاد شیرخوار، سالخوردگان در فضای شهری است و کیفیت عرصه همگانی به دلیل حضور رنگارنگ همه مردم نوید بخش ورود شهر به قرن پانزدهم شمسی و طلعه دوره شکوفایی و بهروزی برای شهروندان این شهر است

تدوین اهداف کلان: اهداف کلان در ارتباط وثیقی با یکدیگر قرار دارند و همگی در راستای تبدیل خمین به شهر بدون مانع تعریف شده اند ارتقای کیفیت و توسعه عرصه های عمومی مستلزم ایجاد سرزندگی و حمایت از حیات شهری است؛ این هر دو در سایه امنیت اجتماعی قابل تحقق هستند. پایداری حضور کم توانان و دسترس پذیری به فضای شهری نیز به طور کامل در ایجاد امنیت شهری، و ارتقای کیفی عرصه های عمومی هستند.

تدوین اهداف راهبردی: اهداف راهبردی این پژوهش در جدول ۴ جمع بندی شده اند:

جدول ۴: تدوین اهداف عملیاتی و راهبردها برای دستیابی به خمین بدون مانع

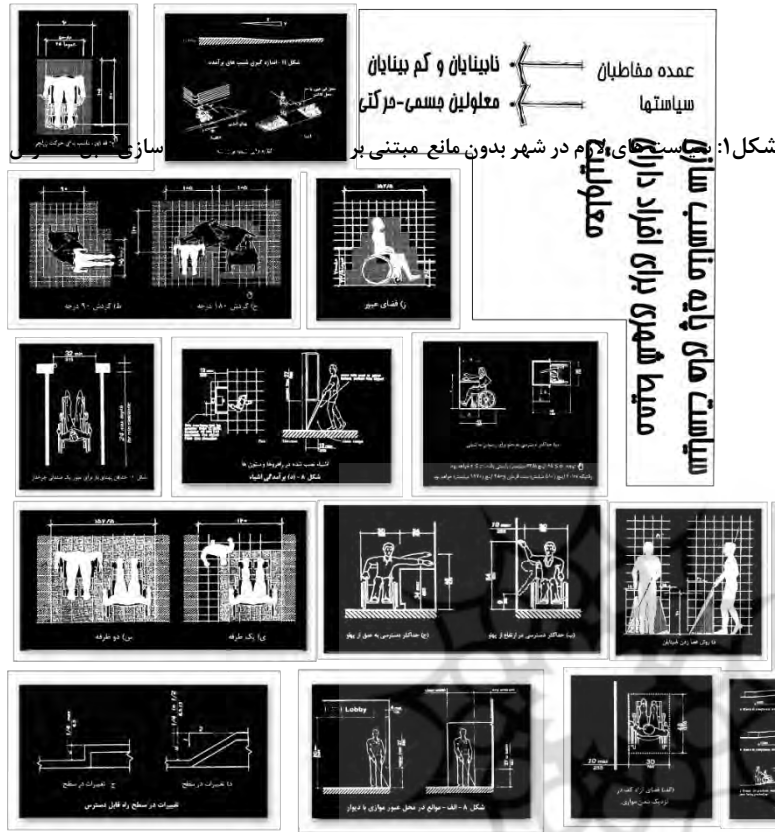
اهداف کلان موضوعی	اهداف خرد و عملیاتی	راهبردها	بسیار مرئی راهبردی عرصه های تصمیم گیری
مدیریت و مشارکت	- ایجاد هماهنگی سازمانهای متعدد مؤثر در مدیریت شهری در قالب های قانونی پیش بینی شده در راستای مناسب سازی تربیت نیروی انسانی ماهر و نهاد تخصصی در رشته های طرح ریزی شهری و طراحان محیط های مناسب معلولین - مشارکت فعال و گسترده مردمی و بخش خصوصی در امور مربوط به مناسب سازی	- استفاده از طرح های مصوب (جامع، تفصیلی و و طرح حاضر) به عنوان هدایت گر سازمانهای مختلف - توجیه پذیری مالی پروژه های عملیاتی مناسب سازی ارگانی با در نظر گرفتن بودجه موجود - افزایش سطح فنی پرسنل شهرداری و پیمانکاران مربوطه در قالب پروژه های مناسب سازی - اطلاع رسانی و آگاه سازی شهروندان از وظایف خود و شهرداری - فعال تر نمودن توان بسیج و اقناع شورای شهر در ارتباط با مردم و تقویت NGO ها و سازمانهای مردمی فعال در زمینه حقوق معلولان - استفاده از کانون های مصوب برای پاسخگویی به خواست عمومی مردم مبنی بر مشارکت در مدیریت شهری	
کالبد و فضا	- ارتقای کیفیت فضا براساس پنج اصل طراحی جهانی در محیط شهر خمین (۱) برای استفاده (۲) انعطاف پذیری (استفاده ۳) ساده و مبتنی بر شهود (۴) اطلاعات محسوس (۵) تلاش پدنی حداقلی (۶) اندازه و فضای کافی برای نزدیک شدن و استفاده	- تقویت انعطاف پذیری استفاده - تقویت پیاده محور سازی - توجه به افزایش خوانایی محیط شهری برای افزایش راحتی استفاده شهروندان - توجه به اصل حداقل تلاش در ساماندهی محیط	
زیست محیطی	- حفظ پیوند شهر و طبیعت - تقویت ساختار موجود و پایداری جامعه محلی - ارتقاء کیفیت زیست محیطی - ارتقاء کیفیت ایمنی در مقابل عوامل طبیعی	- حفظ باغات و فضای سبز موجود در سطح شهر و ارتقای وضعیت کیفی آنان - پالایش صنایع و خدمات مزاحم - سازماندهی منابع آلاینده محیط زیست (که شهروندان بیمار را از محیط های شهری محروم و حذف می کنند)	
حرکت و دسترسی	- ارتقای سیستم های حمل و نقل شهری پایدار	- تاکید بر پیاده رهواری در محیط های شهری خمین	
عرصه عمومی	- بهبود کیفی عرصه عمومی محیط شهر	- ارتقای کیفیت مبلمان شهری - ارتقای ایمنی و امنیت در محیط شهری	

در گام بعدی دستورالعمل در دو سطح شهرسازی و معماری قابل شرح و بسط است که ارائه جزییات آن در

چارچوب این مقاله نمی گنجد و تنها به تشریح نمونه ای از چارچوب بخشی به سیاست گذاری ها بسنده می شود:

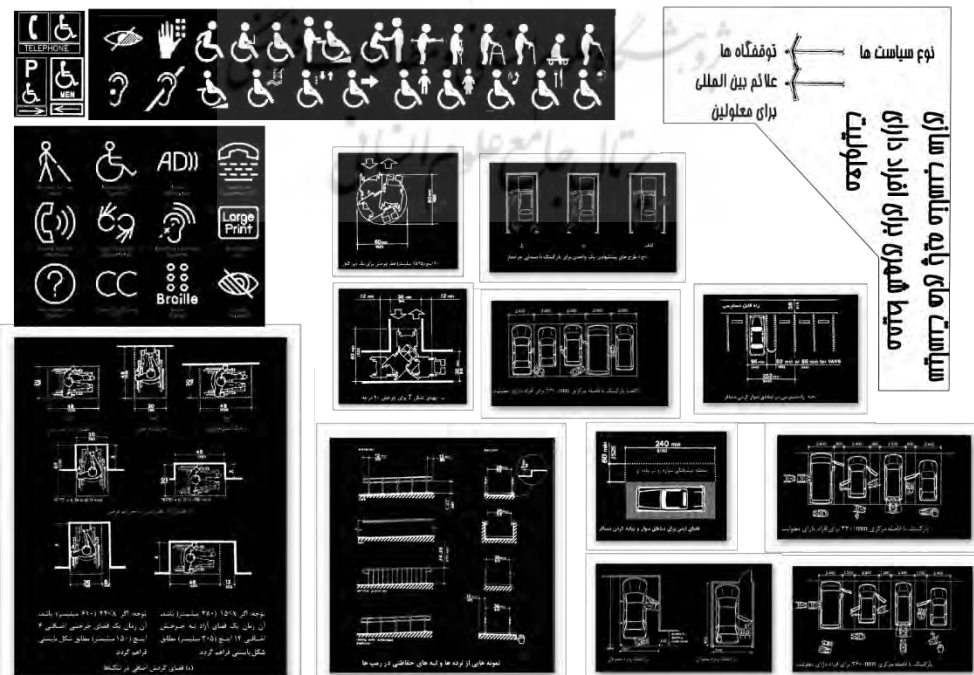
- سیاست گذاری های اجرایی در سطح شهرسازی: برای مجموعه نقاط برداشت شده می توان مجموعه ای از سیاست های کالبدی را متصور شد که سیاست ها و ضوابط لازم الاجرا برای توقفگاه ها مطابق متاخرترین اسناد، جمع بندی می کنند و در برخی موارد که نظر گروه طراحی، پیشروتر از قانون بوده است سیاست ها یا ضوابطی متفاوت قابل ارائه شده اند. در چنین مواردی یا تکنولوژی های نوین و مطالعات امروزی شهرسازی و معماری منجر به این تفاوت شده یا در شرایط شهری نمونه موردی این ضوابط و سیاستها، بیشتر به کار می آیند و به نظر می رسد سیاست های پیشنهادی ضوابط را یک قدم به جلوتر می برند. سیاست های عمومی زیادی وجود دارند که درخصوص دسترسی معلولین در منابع مختلف قابل دسترس است. این سیاست ها در مجموع با تاکید بر دسترسی معلولین جسمی-حرکتی و حمایت از نابینایان تدوین شده اند. دلیل این موضوع احتمالاً این واقعیت فیزیولوژیک است که نابینایان از حسی

محروم هستند که بیش از ۷۰ درصد درک محیطی انسان را تامین می‌کند و معلولین جسمی-حرکتی نیز به دلیل کم‌توانی جسمی ناتوان در برخورداری از تسهیلات محیطی هستند. معلولان ذهنی در صورت برخورداری از هوش حداقلی در حالتی که شهر از خوانایی کافی برخوردار باشد می‌توانند زندگی عادی را تجربه کنند.

ناشنوایان با محدود المان های بصری توان کاهش مخاطرات برای خود را دارند و سایر گروه ها نیز در صورت اندک توجهی از جانب اجتماع قادر به برخورداری از مواهب زندگی شهری هستند. بر همین اساس در شکل ۱ و ۲ سیاست های لازم الاجرا مبتنی بر قوانین موجود جمع بندی شده است که در آن مخاطب عمومی سیاست ها نایبایان و کم بینایان و معلولین جسمی-حرکتی هستند.

شکل ۲: سیاست های لازم در شهر بدون مانع مبتنی بر قانون های موجود- توقفگاه ها و علائم بین المملی معلولان

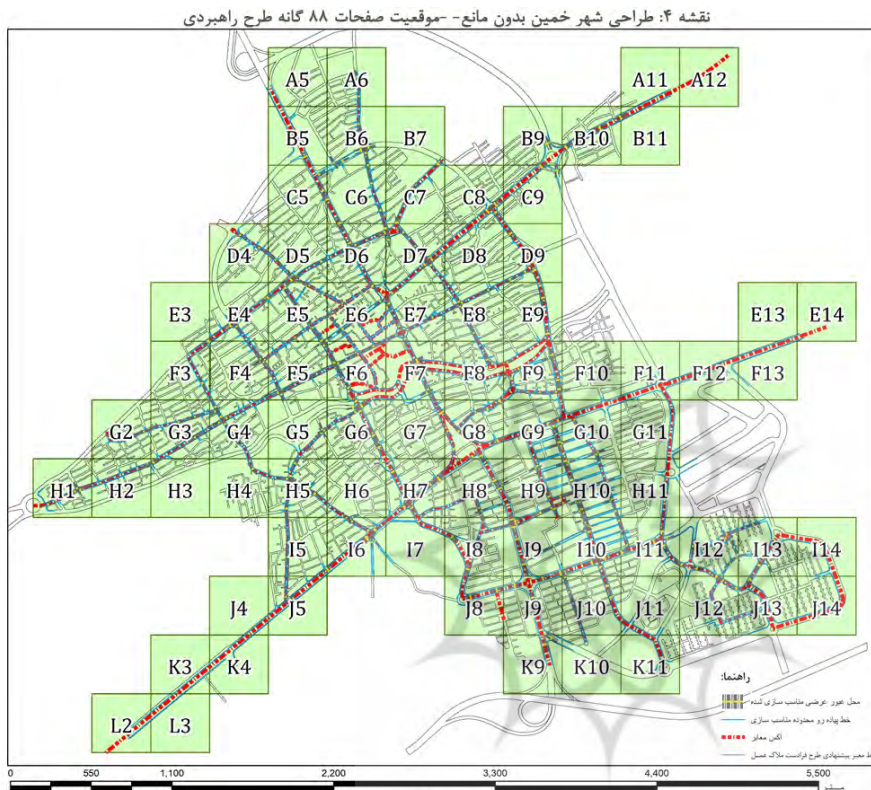

-تدوین ضوابط اجرایی در شش دسته (۱) توقفگاه ها (۲) محل عبور عابر پیاده در سواره رو و پل های ارتباطی پیاده و سواره، (۳) رمپ بین پیاده رو و سواره رو (۴) پیاده روها (۵) مبلمان شهری و فضاهای سبز (۵) ایستگاه های اتوبوس (۶) بهبود دسترسی نابینایان انجام یافته و تصویرهای گرافیکی برای روشن شدن ضابطه به آن افزوده شده اند.

-تدوین برنامه اجرایی و تبیین پروژه ها: به دلیل محدودیت های مالی موجود در تدوین برنامه اجرایی و تبیین پروژه ها تاکید بیشتر بر حوزه های اولویت دار اول است اما انجام اقدامات مناسب سازی در فضاهای اولویت دوم لازم است. لیست فضاهای اولویت دار شهر برای تعیین پروژه ها انجام می شود.

-طراحی شهر بدون مانع: در

راستای تحقق آرمان شهری بدون مانع، ایجاد یک نقشه راهبردی لازم به نظر می رسد. این بند ارائه نقشه کلی راهبردی را مد نظر دارد. تا در بندهای آتی به جزییات لازم اشاره شود. علاوه بر آن، به دلیل اهمیت توجه به اسناد فرادست در افزایش تحقق پذیری پروژه، طرح راهبردی حاضر بر خط و خطوط اصلی طرح تفصیلی و صد البته بر بستر احصا شده موجود شهر تعریف شده است.

در نقشه ۵ نمونه ای از طراحی پیشنهادی در ارتباط با شبکه معابر در حوزه F6 آمده است. این نقشه های راهبردی برای کل ۸۸ حوزه تهیه می شوند. می توان ضوابط کنترلی قبلی را روی هر موقعیت و سیاست گذاری های انجام شده در آن در زمینه گذرگاه

نقشه ۵
طرح
شبکه
ترددی
خمین
بدون
مانع

های عرضی، حذف موانع، مسیرهای سواره و پیاده اجرا کرد.

- تدوین برنامه های فیزیکی-اجرایی در این بخش نخست راهکارهای رفع موانع حقوقی مناسب سازی و راهکارهای زیرساخت ها بیان می شوند سپس طرح های تیپ مناسب سازی به همراه مشخصه های فنی برای حوزه های اولویت دار قابل معرفی هستند.

نتیجه گیری

به نظر می رسد روند چارچوب طراحی شهری بدون مانع براساس دستورالعمل حاضر برای شهرهای کوچک مقیاس، دسترس پذیری را بهبود و روند تحقق شهرهای بدون مانع را ممکن خواهد کرد.

فهرست منابع

- ترکمه، آیدین، شیرخدایی، آناهید؛ تبیین مفهوم "حق به شهر" بر مبنای دستگاه فکری هنری له فور، نشریه هفت شهر، شماره ۴۹-۵۰، بهار و تابستان ۱۳۹۴
- بک محمدی، علی اصغر؛ سلاورزی زاده، محمد، تحلیلی بر مولفه های تاثیرگذار بر همه شمولی فضاهای شهری، نمونه موردی شهر ایلام، انتشارات دانشگاه تهران، doi: 10.22059/JHGR.2020.295741.1008065
- تیبالدز، فرانسیس، شهرهای انسان محور: بهبود محیط شهری در شهرهای بزرگ و کوچک، ۱۳۸۵، لقایی، حسنعلی؛ جدلی، فیروزه، انتشارات دانشگاه تهران، موسسه انتشارات و چاپ، چاپ اول، ۱۳۸۵
- جلالی فراهانی، مجید (۱۳۹۰) اصول و اهداف ورزش معلولان، انتشارات علوم ورزشی، تهران.
- خورشیدیان، رائیکا، بررسی ارگونومی در افراد معلول، پروژه افراد معلول، ۱۳۸۶، دانشگاه تهران.

ذکاوت، کامران؛ ابعاد سازنده کیفیت محیط در طراحی شهری مقدمه ای بر روش ها و فنون طراحی شهری؛ انتشارات آذرخش، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، چاپ اول، ۱۳۹۵

رضایی ارجودی، عبدالرضا (۱۳۸۳) برنامه ریزی حمل و نقل گام مهمی در جهت کاهش مشکلات جابه جایی معلولین در داخل شهر، یازدهمین کنفرانس دانشجویان عمران سراسر کشور، دانشگاه هرمزگان.

رضایی، م.، نصیری اردلی، ه. (۱۳۹۸) ارزیابی میزان پاسخگویی فضاهای عمومی شهری به نیازهای معلولان جسمی حرکتی، مطالعه موردی: خیابان فردوسی، پژوهش جغرافیای برنامه ریزی شهری، ۷(۳)، ۵۰۹-۵۳۲.

سازمان ملل متحد (۱۳۷۳). برنامه اقدام جهانی برای معلولین (مصوب سی و هفتمین اجلاس مجمع عمومی سازمان ملل متحد)، ترجمه مهدی بابایی اهری، تهران: سازمان مشاور فنی و مهندسی شهر تهران.

سبحانی، نوبخت، بیرانوندزاده، مریم، اکبری، مجید و فاطمه سوری (۱۳۹۵) ارزیابی مؤلفه های مناسب سازی فضاهای عمومی شهری برای استفاده جانبازان و معلولان در شهر خرم آباد، پژوهش های جغرافیای برنامه ریزی شهری، دوره ۴، شماره ۲، ص ۲۸۳ - ۲۹۸.

سعیدنیا، احمد. (۱۳۸۳). طراحی فضاها و مبلمان شهری. انتشارات سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور. تهران.

سلامی، شهرام و محمد مظهري (۱۴۰۱) حق بر سلامت معلولان در حوزه حقوق شهری (با نگاهی به مصوبات شورای شهر تهران)، فصلنامه علمی تخصصی دانشنامه های حقوقی، دوره ۵، شماره ۱۵.

شهناز، علی اکبر (۱۳۹۰)، ارزیابی و اولویت بندی فضاهای عمومی شهری باتوجه به نیازهای معلول و کم توان. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه سیستان و بلوچستان.

صادقی فسایی، سهیلا. فاطمی نیا، محمدعلی (۱۳۹۳). معلولیت، نیمه پنهان جامعه. رویکرد اجتماعی به وضعیت معلولین در سطح جهان و ایران. فصلنامه رفاه اجتماعی. ۱۵ (۵۸): ۱۵۸-۱۹۲.

عباسی، م. قاضی زاهد، ا. شیبانی، م. مهبد، ع. ۱۳۹۶. بررسی سیر تحول و توسعه میزان و سرانه فضای سبز در شهر خمین، سومین کنفرانس سالانه پژوهشهای معماری، شهرسازی و مدیریت شهری.

غلامی گوهره، محمدرضا (۱۳۹۵) بسترسازی فضاهای شهری و مسکونی برای معلولین، آزاد پیمما.

قائم، گیسو و سید محسن حبیبی (۱۳۶۷) فضای شهری و معلولین، مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن، تهران.

کلانتری، عبدالحسین.، نصر اصفهانی، آرش.، آرام، هاشم. (۱۳۹۴) "نوشتارهایی در باب عدالت در شهر." مرکز مطالعات و برنامه ریزی شهر تهران.

کمالی، محمد (۱۳۸۷) "شهر بدون مانع برای معلولان" روزنامه ایران، یکشنبه ۸ اردیبهشت ۸۷.

کوان، رابرت؛ بلارک، یلدا؛ فرهنگ شهرسازی، انتشارات پرهام نقش، چاپ اول، ۱۳۸۹

گل، یان؛ سوار، برجیت؛ بهزادفر، مصطفی، رضایی ندوشن، محمد و رضایی ندوشن، احمد؛ چگونگی زندگی همگانی را مطالعه کنیم، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی و علم معمار، چاپ اول، ۱۳۹۴

گلکار، کوروش، آفرینش مکان پایدار، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، چاپ دوم، ۱۳۹۳

ماجدی حمید؛ مدیری آتوسا؛ عرصه عمومی فضای روابط فردا فردی، مجله آبادی شماره ۵۱، تابستان ۸۵

مهندسان مشاور بعدتکنیک، طرح تفصیلی شهر خمین، ۱۳۹۰

اله وردی زواره، محمد. (۱۳۸۳). مناسب سازی برای کم توان جسمی از ابتدا تا امروز چالش‌ها و راهکارها. کارگاه تخصصی طراحی فضاهای عمومی قابل دسترس برای کم توانان جسمی. تهران.

قانون حمایت از معلولان (۱۳۹۷)، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

پیوست ۱:

[illegible]